

Újra új

(Ágh István *Hívás valahonnan* című könyvére)

Mondják, mély a múlt. Ez egyébként igaz. Logikátlan terjengése mélyeszi. S ezerszer és ezerszer hallottuk már – legyen hát mély; a vak lendület és a rejtett törvények úgyis tovaillannak az eseménygazdagság sűrűjében. Miközben nap a nappal oly folyamatokat nemz, amelyek esztelensége és ésszerűsége egyaránt kifogyhatatlan. Közeliükben arányokról és értékekről dönteni, hely- és időnélküli világokba kapaszkodva, ez hasonlőféle bizonyosság, mintha az ember megpróbálná hazavinni a szívárványt. Itt a tökéletesség pillanata csupán szónoklat. Csakhogy az ember szemszögéből, s egyedül a szív világosságában a cselekedeteknek és az életnek mégis mindig van új és újabb elhitetnivalója. Visszarángatni egyikét-másikát a félszázaddal ezelőtti napoknak, ragaszkodóan, de voltaképpen martalékul is: mi az? Tanulság? Vagy az utókor szemtelenkedő fölénye?

Hát csak telepedjünk át, távolodjunk vissza, amíg kelendő a múlt; régi hitek, tanulságok, ambíciók tűnnek elő cingár, beszédes esetleg tagadhatatlan jelek gyanánt: némelyiket nagyon is felnövelte az idő, s egészen sajátja a jelennek. A világhistóriában például bizonyosan nem mindegy, hogy félszázaddal ezelőtt, egy márciusi napon Nagy-Britannia felvételét kéri az Európai Közös Piacba.

A jól élni szerető és a nyugtalan szívek kora ez. (Ebben hasonlít a többi korokhoz.) A humanizmus gyérülő fényei interpretátorok és ellenségek után kutatva pásztázzák a kontinenst. Európa töpreng: még ingerlékenyebbnek mutassa-e magát, vagy új kultuszok mögé húzódva továbbra is inkább látszatait színezzé?

És itthon? Mit forrt ki itthon, mondjuk éppen a poézisvilág?

A magyar égöv alatt ekkor, s pláne a művészetben, ahol a tehetség csendje is messzire elhangozhat, gyakran valami pótszer helyettesíti az eredetit, jobban mondva: az eredetiséget; noha nem egészen e célból, de végül is éppen a rendszer ideiglenességét bizonyítva. E rendszer a híveinek gyönyörében létezik. Ugyanakkor rezzenéstelenül elfogadja a többiek áldozatát. Tulajdonképpen mindegy is, hogy rátartiságból vagy szeszélyből, de amennyiben érdeke úgy kívánja, nem rest ledarálni az egyéniséget.

Ha ez időben a kultúra őrei a művész-sors startjainak szempontjaihoz úgy hozzátapasztják a pályára-bocsátás keretétül szolgáló csapat-formát, mint ahogyan az valóban történt, akkor a *csapatosdi* (a szervezett csoport) is bizonytalán más törekvést szolgál, mint rendesen. Vegyesüzet ez, ahol bajos különválasztani a szabadságot a kétségbeeséstől?

Csapat rendszerint egy magatartás egységéből, az azonos törekvések magától értetődő vonzásában szokott születni. Nem úgy a ferde időkben, amikor az őrzés és az átmentés gondja alatt roskadva a kultúraörtség menedzsmentje is toboroz. Igaz, e sajátos verbuválás folytatásként korán őszül (ha nem azonnal) a lobogás, korán rozsdásodik a hév és hamar kilukad a közös menny. A félszázados múltban nálunk sem volt másképp. Látszólagos jóindulatát, és a csapatban-tartás látványos alkalmait a hatalom jobbára a szemmel tartás könnyítése végett gyakorolja. Ám amint a csoport törekvése, a hasonló szívek klubja szembebeszél a politikai rendeléssel, s a csoporttagok egyéni esztétikákban, kiváltságos érzésekben keresik a megoldást, esetleg épp az önmagukkal szembeni neheztelésben, a kirakatban mutogatott jóindulat tüstént elenyésszik, hogy legalábbis komor leltár, a lázadásszagúak számára pedig karantén következnek.

De ha már csapat: röpjüljenek hát például madarakként *madárúton* a költők – igaz, egy szeszélyes és kissé hatásvadász jelző rögvést össze is mossa az arcukat. S még előbb: verhetetlen és hű könnyűlovasság gyanánt szintén költők teszik elérhetővé az elérhetetlen földet. S hogy a tánkra parancsolt tűz (a *Tűztánc*)

nemzedékéig vissza se menjünk, a könnyűlovasságot a *Hetek* előzik: Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Kalász László, Raffai Sarolta, Ratkó József, Serfőző Simon. Íme: így fest az ő csapatuk. A kritika jelölte őket először közös név alá.

Hét fiatal költő: amennyire hasonlítanak egymásra, annyira különböznek egymástól. Nincs ebben semmi meglepő. A művészet a legmegrögzöttebb régiség s a legelszántabb lázadás; itt konzervhegyeken és örök szerszámokon toporzékolva illik elkiáltani a zendülést; s ki-ki más-más ponton tapossa vagy gyöngéden koptatja, ami a talpa alatt. Tehát hogyan is: könyvek, szándékok és utólagos keresztelések révén születnek és emelkednek irodalmi csoportok?

Mindenesetre a hegyről messzire látni, messzebbre, mint alantól, tehát eleve jobban jár, aki ott foglal állást, mintha a hegy lábánál ágálna.

Egy fiatal költő (föltéve, hogy tényleg fiatal, azaz vérig ifjú), még ha személyiségéből nem léphet is ki, semmitől sem akarhatja elszigetelni magát.

Harmincévesen az ember, ha igyekszik, még könnyen fiatal; tombolni talán nem tombol, Európa keleti felén amúgy is legföljebb tehetetlen dühében tajtékozhatna.

Az igaz, hogy harmincévesen Ágh István még bőven fiatal. Keres, kutat, működik. Nyugtalan, akárcsak maga a földrész. Ahol messziről idehangzó gitárzene és üvöltés, a nyugat-fél háború utáni jólétének hírei olvadnak össze a protestáló reménnyel. Az '56-os forradalom megtorlásában buzgólkodó logisztikusok és iparosok alig rakták le rendjük sínjeit, alig fújták ki magukat, máris tombolnak a bekövetkezendők. Mi furdalja a kontinentet? Diákok forgatják föl Párizst, lánctalpak csattognak Prágában.

Nyugtalanul keres valamit Európa – valami nagyon hiányzik, leginkább mintha Európa hiányozna a neve mögül. És fordul a világ a költészetben is.

Az amerikai beat-nemzedék és az *angry young men* szelleme, ha csak foszlányokban is, valahogy áttüremkedik a vasfüggönyön. Az akkori idők új francia költőinek magyar nyelvű antológiája bizonyítja, hogy a másféléhez képest is lehet másképp fogalmazni. Az ötvenes-hatvanas évek nyugat-európai lázadó irodalmából Yves Bonnefoy, Jacques Dupin, Philippe Jaccottet vagy André du Bouchet, angolász részről Allen Ginsberg, Gregory Corso, Lawrence Ferlinghetti, Jack Kerouac, Jerome David Salinger, John Osborne kihagyhatatlan. Az ő érdes, rusztikus, darabos, a századeleji izmusok új rezultátumaként feltűnő muzsikájuk rácsokat fűrészsel és falakat bont. Dolgozik. S e munkazaj minálunk is visszhangot ver.

Éppen a prágai tavasz és a párizsi diáklázadások évében, 1968-ban jelenik meg Ágh István második kötete, amely legföljebb félig-meddig az, amire a címével utal: a népies-archaikus költészet, a Nagy László-, Kormos-, Csoóri-féle (kissé eufemisztikus elnevezésű népi-szürrealista) iskolára való emelet-ráépítés. Egy biztos, a hagyomány tiszta szavú egyenessége itt egzisztenciális árnyakon húz át: „lejöttünk a magasból, / újságpapírok, üvegek, / szappanhabok közé, / az ifjúság zöld ormairól / / alá, alá a betegágyhoz, / a szülőhalálhoz, / jöttünk világtalant vezetni / át a napos szobán / s tovább a betonerkélyhez, / alul, fölül a város, / isten, micsoda mérhetetlen árkot / teremtettél alánk.”

A *Rézerdő* új népiesség is, hűség az elődökhöz, de lázadás is, még a *Hetek* erősen forszírozott plebejus hajlamaihoz képest is egy másféle ízlésváltozat formulázása.

Egy beszélgetésben, melyet Bödő Anita-val folytatott a költő, így vall erről: „Azért én ezt a besorolást valamennyire kizárólagosnak tartottam, mert eléggé bezárt egyféle magatartásba, stílusba, amitől kimondva-kimondatlanul új népiesnek mondhatnak, pedig *Tandori Dezső*-vel már ötven éves a baráti viszonyom, ahogy *Orbán Ottó*-val is lenne. Ott voltam verseimmel a modernnek közelében. Én akkor az avantgárdok találkozóhelyére, az Építész Pincébe, meg a hasonló helyekre jártam, ahol *Kondorral*, *Erdély Miklóssal* voltam együtt barátilag. Szóval, nem fértem én teljesen ebbe a hetes rajba, s valamiképpen mindenki bővebbnek szerette volna, ugyanakkor a baráti, elvi, érzelmi közösség biztonságot adott, és nagyon sokat köszönhetünk egymásnak.”

A hagyományból kinőtt *Rézerdő*-höz már javában hozzáadódik, hogy annak a talajnak a hátán virul, amelyet az elődök műveltek, de új áramlatok levegőjét szívja. Régi csak azzal akar lenni, ami nem

erőlteti a frazeológia feltétlen békéjét. A szívós, eleven természetű költő más céhbéli művész-kortársai: például Kondor, Huszárik, Latinovits. Noha mindegyikükben ősök tolonganak, s az örökbecsű értékek mint újdonságot, merészséget hazaváró otthonok nyílnak ki bennük, mindegyikük bizonyosfajta szintézis hódítója. Könyvekből tanult, a korhangulatból átértzett – és papírosoknál mélyebbről jövő, atavisztikus ismeret ölelkezik lelkükben. Ágh István egyik komoly vonzereje éppen az, hogy nagy verseibe nagy érzelmeket dob be, a közösségre hivatkozik, elmúlt korokra sugárzó bizalom jellemzi, de szinte mindegyik nagy verse egy hosszú lépés előre a nyelverteremtésben. (*A gyerek* című versénél kevés érzelmesebb költemény született a tárgyban; s kevés, amely őszintébb modernséget képviselne.) Ha a *Rézerdő* valami különös izzás, a belőle kitelő fény, szín, stiláris fantázia egy pillanatra sem hagyja cserben *A tündér megkötözését*.

Akinek annyira a vers, az élő szívű költészet az eleme, mint neki, attól kiváltképp érdekes, hogy éppen lekötözni akarja a csodalény idea-alakjában megjelenített lírát. Sőt, le is kötözi. De verse szeszélyesen és szenvedélyesen torlódik, éppen nincs türelme. Egészen egyéni és újszerű ez a sodró, lírai lendület. Sorok, félsorok nyüzsögnek ki, s törnek elő külön lendülettel a vers kazettájából. A tündér kötelékeitől szorítva is vibrál. És Ágh István a megkötözött tündérnek soha ki nem fogyó varázsa alatt meglepően messzire tekint: a Musée de L'Homme-ig, Jézus Krisztusig, a Kennedy-fivérek áldozatáig, az angol író-mérnök, Arthur C. Clarke jövő-vízióig, kicsit a korabeli virággyerekek idealizmusáig, s valamennyi impulzuson innen és túl: a szülőföld kultúrájáig. És egyébként az úgynevezett új avantgárd jegyében egészen addig jut, hogy *A hangok támadásában* tövíg kiforgatja a nyelvtant.

Az avantgárd beletipor a szokványba, mondjuk: friss magvakat hint, ám sok esetben lélekvásár is. (Jól emlékezhetünk: a szürrealizmus minden ellen folytatott tagadása közepette imitt-amott egészen jól érezte magát a nihilizmus és a marxizmus ölelésében.) Ágh lelki adottságaiban nagyon távol áll attól, hogy kusza álmokra és értelmetlenségekre hivatkozva, úgy álljon elő, mintha a nulláról akarná kezdeni a költészetet. Ő technikákat, expresszivitást, a fogalmazás dinamizmusát, a montázs módszerét, egyáltalán a versről versre való megújíthatóság szükségességét demonstrálja azzal, hogy presztízst ad az avantgárdnak. Frissesség, a kifejezés szokatlansága és a hagyomány forrong a megkötözött tündérről szóló kötete után kiadott verseiben. *A Jóslatok az újszülöttnék*: tele étellel, szellemmel, csupa földies üdeség, tarka inget öltött líra, holott a szerző tán épp itt búcsúzik az ifjúságtól. Szaggatott stílusával, komplikált szerkezeteivel, cikluslírájával, elidegenített pátozával (ennek egyedülálló példája *Az apám órája*), széles tematikájával, azzal, ahogy száz arcát leli a szépségnek, talán a költő legszokatlanabb könyve. S egészen egyéni módon teszi fel a hamleti kérdést. *A semmi* kilátása és a *minden* lehetősége között csakugyan döbbenetes egyszerűséggel hangzik el a kérdés, amely ma épp annyira a tudomány, mint a költészet dilemmája: „Eljutok-e még a víz jó ízéhez?”

A feleletnél, amelyre azóta is epedve vár az emberkert, nincs semmi misztikusabb, nincs semmi pragmatikusabb. Kár, hogy a válaszról különben fogalmunk sincs.

Szívéhez szól a kornak, vagy állítólagos intellektualitásához?

Mindenesetre a mostanában egyre puritánabb és klasszikusabb alakzatokban megszólaló Ágh István a *Hívás valahonnan* című kötetében, vagy félszázad múltával, *Visszatávozás* címszó alatt jó néhány hatvanas évekbéli versét újraírta vagy átigazította.

Senki sem jut el a Paradicsomba, s nem jut el a Paradicsom ígéretéhez sem, ha nem jut el önmagához. Kérdés tehát, hogy egy költészet érett férfikorát, önazonosságát jelzi-e, ha a szerzőben egyáltalán felmerül, hogy helyre kell billentenie egyes strófáit? Visszanézve homályos poézisnek tetszik az, amit egykor sebesen papírra kívánt a rajongás? Telhetetlen vágyak fölött ítélt, aki a bölcsesség nevében átfaragja e vágyakat?

A *Visszatávozás* ritka őszinte és találó cikluscím. Hozza a régi mezők, a régi izgató arcok és problémák sokszínű és édes, sűrű és nehéz miliójét és légkörét. Az idillikus és törvényszerűen ismétlődő szakismereti rögeszmét, hogy az ifjúság mindent tud, s bolondul, ha tagad is, és sóvárog, miközben nem hódol. Az ifjúság: minden és holtpon.

Ágh István pedig most is lázadó. Magamagán vizsgálja meg az egyéniség alakulásának aspektusait. Eredeti és újraírt versei egyaránt ragyogó költőiségű darabok. Más-más okból és másféleképpen. De az egyik nem tagadja a másikat. Ahogy mondani szokás: a tökéletesség nyugodt, csakhoggy több arca van. Ágh István nem távolabb, hanem közelebb jutott magához, amikor fölfedezte egyes régi verseiben a folytatás, az új szemléletbe ágyazás, az átigazítás lehetőségét.

Régi maga mai formázásakor talán saját szemében is érdekes és újbóli munkára váró tárgyakkal mutatkozhattak a félszázados vibráló vallomások lírai darabjai. A képeknek az a bő öntése, hogy szinte körüljárhatóan plasztikus legyen a vers.

Hol kíván metszést és csiszolást ez az alakzat, hogy teljesen belsővé és személyessé váljék – most csakis a lélek izommunkáját, az askétikus stíl virtuozitását mutatva?

Ágh István kísérlete voltaképp a kifejezés és a gondolat egyfajta állandó mozgására hoz precedenst: az anyag istenítése helyett az alakíthatóság alázata mellett tanúskodik. (Nem egyedülként persze; szép számmal akadnak poéták, akiket saját betűik ihletnek.) Néha éppen itt kezdődik az egyéniség valósága: kinszenvedése és gyönyöre. Akárhogy is, a *Visszatávozás* oda repíti az olvasót, ahová a költőnek eljutnia egykor nem lehetett türelme, merthogy ott járt, ahol csakis az ifjúság teremtett törvényt.

Az idő állítólag a bölcsesség felé tereli az embert. Fölcspünk az évek során ezt-azt, bízva, hogy a valószerű és a valószerűtlen e kis részecskéi minket reprezentálnak az Úristen társaságában. De az ember csak nem hagyja magát megfosztani az ifjúság viharzásaitól. Van-e e paradoxonnál kerekesebb szabadság? Amikor az új esélyt ad, hogy majd újra új legyen.

Nemes László: Diptichon

